VICTORIA VÂNTU

Universitatea de Stat
din Moldova (Chişinău)

POEZIA BASARABEANĂ ŞAIZECISTĂ: VIZIUNI ASUPRA „ARTEI POETICE”

Motto: „E cea mai mare tragedie a omului de artă, de literatură, de pictură să cedeze în faţa puterii”.

(A. Busuioc)

Abstract

The 60s represent for our poetry an unchaining of Stalinism' restrictions and a poetry reorientation to the authentic sources of the poem: sensibility, vision, auto-reflexivity. The poetry of these years shows a changing in the understanding of the poet's purpose, indicates a predisposition for the problematic interiority and for tradition's values.

Keywords: poetic art, lyricism, vision, totalitarian dogma, agitation poetry.

Istoria liricii basarabene este marcată de un şir de drame şi rupturi controversate. Perioadelor de avânt şi de stagnare, de căutări fervente le-au urmat, de obicei, ratări dureroase şi îndelungate procese de reabilitare. Datorită unei forţe interioare revigoratoare, poezia a ştiut să reziste provocărilor şi restricţiilor impuse de realităţile politico-sociale ale regimului totalitar, ostile dezvoltării spiritului estetic. Fenomenul este uşor sesizabil la o primă tentativă de pătrundere în peisajul literar postbelic pentru a sesiza principalele sale direcţii de evoluţie.

„Anii ’60 aduceau un climat efervescent, mai eliberat de dogme, cu mai multe căutări creatoare, cu o mai mare diversitate de individualităţi şi formule. Literaturii i se restituie regimul ei estetic, sunt corectate – parţial – erorile de gândire şi de apreciere din deceniile anterioare...” [1, p. 138].

Aria tematică se va extinde odată cu o vădită reorientare de viziune şi cu revenirea la sensibilitate ca izvor viu, regenerator al poeziei. În contextul respectiv, „artele poetice” devin un prilej de meditaţie asupra specificului creaţiei, a destinului omului de artă, o modalitate de detaşare de problematica strict socială, de viziunea sociologizantă atât de insistent abordată îndeosebi în perioada imediat postbelică. În ele se resimte un interes real pentru o redefinire a sensului creaţiei şi a rolului creatorului în societate. Artistul nu mai este satisfăcut de rolul său ingrat şi umilitor de „cântăreţ” înflăcărat al lozincilor partidului, el se vrea acum altcineva, îşi arogă un statut deosebit de profet, propagator al valorilor etice ale poporului, spirit revoltat, „rob” al cuvântului, se impune ca fire meditativă.

BDD-A6839 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:53 UTC)

Imaginea poetului-profet este una centrală în creația generației N. Costenco – A. Lupan – P. Zadnipru.

La N. Costenco o atestăm în volumele: „Întoarcere" (1956), „Cântecul meu" (1958), „Culori şi umbre" (1968-69), „Tărie" (1972). Reluarea insistentă în diverse culegeri publicate pe parcursul unui întreg deceniu a imaginii artistului revoltat denotă interesul autorului pentru operele axate pe reliefarea destinului omului de creație. O analiză atentă a acestora scoate în evidență frecvența afirmațiilor cu ecouri sentențioase de tipul: „Ca o armă trebuie să fie / A Moldovei noastre poezie" („Poezia Moldovei", 1956).

Mesajul ţinteşte acum alte obiective, deşi similitudinile (îndeosebi în plan structural) cu „poezia agitatorică" [4, p.74] caracteristică liricii din epoca proletcultistă mai persistă încă. Metafora „Poezia"-„armă" sugerează discret ideea unei necesare eliberări a genului liric de prezentul lozincard şi cultivarea unor valori perene. Excesul de sentimentalism şi o solemnitate oraculară devin note definitorii ale creației sale. Stilul patetic se traduce prin frecvența exclamațiilor, dar şi a metaforelor de tipul:

„Cântecul meu – salbă de lumină
pentru lumea care o să vină"…
(„Cântecul meu", 1958)

Imaginea dată conferă versurilor o atmosferă de seninătate. Regăsim aici o notă specifică poeziei ce-şi trage sevele din lirica interbelică. Este definită condiția purificatoare a artei. „Cântecul" e comoara neprețuită, „salba de lumină" lăsată moştenire „lumii care o să vină".

Programatică este autodefinirea poetului:

„Sânt cetățean al țării poeziei
Şi țara asta are drepte legi:
Să nu roşască fața albă a hârtiei
Cu pana pe obrazul ei când treci!"
(„Cetățean al țării poeziei", 1966)

„Legile" la care face trimitere poetul reprezintă pilonii morali pe care se fundamentează edificiul poeziei, sunt valorile respectate şi susținute în noul context al sincerității expresiei artistice. Poezia oglindeşte conştiința artistică deosebită a creatorului, responsabil pentru fiecare cuvânt rostit.

Ideea este reluată mai târziu în versurile:

„De ajungi la culme – stea devii,
Luminând milenii peste împărății.
Biruința-i ceea ce întartă:
Calea asta-i – lupta pentru artă!"
(„Arta", 1968)

Prin „lumina" creației sale, artistul încalcă granițele timpului său, trece hotarul prezentului, găsindu-şi locul binemeritat în inimile „lumii care o să vină". Procesul presupune o „luptă" continuă atât cu propria conştiință, cât şi cu realitatea exterioară ostilă

BDD-A6839 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:53 UTC)

adesea purelor elanuri poetice. O consecinţă fericită a acestei lupte va fi înscrierea creaţiei sale în tiparele sublime ale literaturii nemuritoare.

E drept, uneori atmosfera dominantă în artele poetice ale lui N. Costenco este una exagerat de senină. Dar, dacă e să facem abstracţie de această bucurie exagerată, de monotonia expresiei, vom surprinde în versurile acestui poet revenit la uneltele sale un deschizător de drumuri în aspiraţia generală de renaştere naţională.

Meditând asupra esenţei poeziei şi relevând deplina libertate a actului creator şi a creaţiei sale, un alt autor, I. Vatamanu, afirma: „Poezia nu polemizează cu nimeni, este o floare la pălărie. (…) Cuvântul meu se angajează, ţipă, se descătuşează, se destăinuieşte, iar cînd îl surprind destăinuit, îl scriu. Numai astfel pot munci” [6, p. 25].

Ideea o regăsim şi în „Monologul poetului” (1964). Autorul apelează la repetarea imperativului „vorbiţi”, în scopul accentuării mesajului primordial al poeziei, acela de a spune adevărul. Artistul este îndemnat să vorbească cu „mamele”, cu „ostaşii”, cu „tăcerea”…, simboluri ale unui dialog perpetuu cu lumea lăuntrică şi cu cea dinafară.

I. Vatamanu, ca şi N. Costenco, de altfel, continuă să cultive în poezia publicată după 1960 anumite idei despre creaţie pe care le aflăm în lirica basarabeană interbelică. Constatăm tangenţe între mesajul din textele citate şi, spre exemplu, „Trubadurul” lui G. Meniuc, apărut încă în 1938, deşi s-ar putea să fie la mijloc şi altceva – un loc comun al artelor poetice dintotdeauna.

„Figuri de prim plan în ierarhiile oficiale, poeţii afirmaţi înainte de război cedează iniţiativa «reală» debutanţilor deceniilor 6-7, trei dintre care – Gr. Vieru, A. Busuioc şi N. Esinencu – vor modela întreaga mişcare lirică basarabeană de până la mijlocul deceniului 9” [3, p. 30].

Artistul, al cărui nume marchează revenirea poeziei la uneltele sale specifice, după o perioadă dramatică de declin şi anchilozare, cel care devine efigia unei întregi generaţii literare, este, indubitabil, Gr. Vieru. O nouă estetică sau, exprimându-ne cu un termen mai recent, o nouă est-etică se simte chiar din primele sale culegeri: „Numele tău” (1968), „Versuri” (1971). Un loc aparte îl ocupă în aceste culegeri poeziile cu dedicaţie unor nume literare autohtone sau unor autori de răsunet din literatura română şi din literatura universală. „Sânt” (lui V. Teleucă), „Abecedar” (lui L. Damian), „Dar vine-un timp” (lui G. Meniuc), „Maiacovski”, „Legământ” (lui M. Eminescu), „Mică baladă” (lui M. Sorescu). Sunt poezii care se deosebesc printr-o formulă lirică inedită şi care marchează începuturile reabilitării esteticului în lirica basarabeană. Surprindem în ele viziunea unei noi condiţii existenţiale a omului de artă. „A sluji cuvântul” în accepţia lui Gr. Vieru semnifică dăruire totală de sine. Poetul devine:

„Robul iubirii pentru mama.
Robul iubirii pentru femeie.
Robul iubirii pentru stele”.
(„Sunt”, 1965)

„Iubirea” pentru cuvânt se identifică cu cea pentru „mamă”, „femeie” şi „stele”, coordonate ce denotă trei dimensiuni ale spaţiului sacru propice desfăşurării actului creator: lăuntric, teluric şi astral.

BDD-A6839 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:53 UTC)

„Mama”, simbol al genezei, sugerează ideea de baştină, casă părintească, considerație profundă pentru trecut. „Femeia” e simbolul pasiunii, a sentimentului viu, al veşnicei germinări, iar „stelele” – al aspirației spre absolut. Mesajul prezintă afinități cu binecunoscuta afirmație blagiană: „Căci eu iubesc şi flori şi ochi şi buze şi morminte” („Eu nu strivesc corola…”), evocând iubirea drept *primum movens* al actului de creație.

„Prin traiectoria literară a lui Grigore Vieru reconstituim traiectoria culturală a lumii româneşti de dincolo de Prut, față de care acesta s-a prezentat mereu ca un exponent” [5, p. 34]. Versurile sale nu se întemeiază pe acea stare generală de falsă bucurie caracteristică pentru opera (oficială) a multora dintre contemporanii săi. Lipsită de exces de gest sau de sentiment, această poezie reprezintă totuşi transfigurarea lirică a unei tulburătoare concentrări de energie sufletească.

Surprinzătoare este, în contextul dat, şi încercarea de a defini truda artistului, apelând la motivul ludicului:

„Când eram mic,
mă jucam în cuvinte.
Jucam prost –
am pierdut aproape
toate cuvintele”.
(„Abecedar”, 1968)

„Jocul” reprezintă o importantă sursă de cunoaştere, o cale de inițiere. Surprindem teama poetului de a pierde copilul pe care-l poartă-n suflet şi, totodată, a posibilității fericite de a explora universul misterios al cuvintelor şi a deveni o victimă a curgerii ireversibile a timpului. El rătăceşte în labirintul literelor, inițiat fiind într-un joc magic, a cărui importanță a conştientizat-o abia spre apusul vieții.

În textele-elogiu de care s-a pomenit mai sus, accentele sunt plasate pe evocarea valorii educative a artei, pe cultivarea respectului pentru cei care au stat la temelia marelui edificiu literar:

„Ştiu: cândva, la miez de noapte,
Ori la răsărit de soare,
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale”.
(„Legământ”, 1968)

Ideea de bază insinuată aici este „legământul” sacru dintre tezaurul literar românesc şi lirica basarabeană, ambele fiind potențate de fondurile aceleiaşi spiritualități.

În sfârşit, „implicat în mai multe dandanale proletcultiste decât concurenții săi din rândul scriitorilor de talent, dar posesor al unui stil alert, mlădios, ironic, Aureliu Busuioc dă poeziei din Basarabia întâia lecție de elevație stilistică, de «plăcere» a scrisului” [3, p. 30]. Destinul omului de artă suscită în mod deosebit interesul creatorului Meditațiile privind rostul poeziei şi al poetului sunt destul de frecvente pentru a marca o tendință generală. Cel mai strălucit exemplu din aceşti ani este, firește „Bătrânul Poet”:

BDD-A6839 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:53 UTC)

„Când trece pe stradă Bătrânul Poet,
Bătrânul, grozav de bătrânul Poet,
Se scurge şi timpul atunci mai încet
Ei bine, cu mult mai încet".

Surprindem aici o atmosferă romantică de lirism şi nostalgie. O tristeţe profundă pulsează în fiece vers, în fiece cuvânt şi în fiece metaforă, marcând o traiectorie esenţială a liricii busuiociene. Imaginea „bătrânului poet" este reliefată într-o alură de grandoare şi de superioritate, trăsătură ce-l apropie de geniul eminescian. „Un om superior este un om trist" [2, p. 4], e o figură dramatică proiectată în afara limitelor impuse de timp şi spaţiu.

Impresionează muzicalitatea versului, puterea sonoră a limbajului potenţată prin utilizarea obsedantă a figurilor sintactice, repetiţiei îndeosebi, dar şi de edificiul prozodic al textului. Melodicitatea este totuşi mai mult una lăuntrică decât mecanică, exterioară.

Poezia lui A. Busuioc conferă un nou suflu liricii basarabene. Noutatea, imprevizibilul expresiei ce derivă din îmbinarea subtilă a ironiei cu metafora de factură romantică sunt dimensiuni definitorii ale creaţiei acestui autor remarcabil. Toate acestea îi conferă poziţia de deschizător de drumuri pentru viitorii adepţi ai modernismului şi postmodernismului basarabean.

Mutaţiile la care este supusă dezvoltarea literaturii în diferite etape istorice se reflectă şi în interpretarea rolului creatorului în societate. Lirica şaizecistă reprezintă, în acest sens, un exemplu concludent. Treptat, artistul încetează a fi conceput doar drept un susţinător înflăcărat de valori sociale şi etice. Imaginea lui capătă o distinctă alură romantică. Luptătorul revoltat cedează în faţa unei imagini contemplative a artistului, a unui eu predispus la interiorizare. Astfel, poezia renunţă la canoanele ideologice care au direcţionat evoluţia liricii până la acel moment şi stabileşte un nou sistem de evaluare a artistului şi a operei sale. „Estetica roşie" [4, p. 80] rămâne un ecou dureros al epocii proletcultiste ce nu va rezista în confruntarea cu arta ce tinde să se înscrie nu doar în istoria literaturii, dar şi într-un edificiu valoric autentic.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Botezatu E. *Ultimul Meniuc* // Eseuri. Critică literară. Chişinău: Arc, 2004.

2. Cimpoi M. *A. Busuioc sau tristeţea superiorităţii* // Literatura şi arta, 30 octombrie, 2003.

3. Leahu N. *Poezia basarabenilor. De la „facere" la „re-facere" şi (pre)facere* // *O istorie critică a literaturii din Basarabia*. Chişinău: Arc, 2004.

4. Negrici E. *Literatura română sub comunism (1948-1964)*. – Bucureşti: Cartea Românească, 2010.

5. Ungheanu M. *Taina care mă apără* // Limba Română, nr.1-4, anul XIX, 2009.

6. Vatamanu I. *Nu recunosc altceva decât poezia angajată*… // Orizontul, 1987, nr. 5.

BDD-A6839 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:53 UTC)